

УДК: 336.143+338.1
JEL Classification: C1, C81
doi: 10.31767/nasoa.4-2020.10

І. В. ЗАЙЧКО,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
e-mail: zkiv26@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6080-2959*

Теоретико-методичні підходи до визначення та оцінювання фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічних трансформацій

Поглиблено теоретико-методичний інструментарій визначення та оцінювання фінансової безпеки. Складено матрицю підходів до визначення складових фінансової безпеки. Запропоновано авторський підхід до трактування фінансової безпеки з позиції впливу на неї бюджетних чинників. Показано, що головною складовою фінансової безпеки є бюджетна безпека, що вказує на важливість бюджетної політики у системі забезпечення фінансової безпеки держави. На основі Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 2013 року розраховано індикатори економічної безпеки України за 2016–2018 роки.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, фінансова безпека, бюджетна складова, бюджетна політика.

I. ZAICHKO,
*PhD (Economics), Associate Professor,
Department of Finances, Banking and Insurance,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

Theories and Methods Involved in the Interpretation and Assessment of the Financial Security of the State in the Context of Socio-Economic Transformation

Theoretical and methodological tools for determining and assessing financial security have been deepened. An analysis of the publications of Ukrainian scholars on approaches to the interpretation of the concept of “financial security”, including the definition of components of financial security, which shows that most often it is allocated to budget security. A matrix of approaches to determining the components of financial security. The essence and nature of budget security are determined, it is shown that budget security is the main component of financial security, which indicates the importance of budget policy in the system of financial security of the state. The author’s definition of financial security of the state as a state of stability and stable protection against threats in the budget sphere, which is characterized by ensuring the solvency of the state and a high level of budget, debt, banking, currency, monetary security and is achieved through effective fiscal policy.

Based on the Guidelines for calculating the level of economic security of Ukraine of

© I. V. Zaičko, 2020

the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine from 2013, 6 indicators (sub-indices) of economic security of Ukraine for 2016–2018 were calculated (banking security, security of non-banking financial sector, debt security, currency security, monetary credit security and budget security), as well as an integrated indicator of financial security of Ukraine. The results of calculations show that the financial security of Ukraine in 2016–2018 was at a dangerous level, which confirms the need to form and implement a set of policy measures to support it.

Keywords: *security, economic security, financial security, budget component, budget policy.*

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової безпеки держави як елемента соціально-економічного розвитку в системі макроекономічних і фінансових процесів є досить багатогранною і актуальною проблемою. Тенденції соціалізації суспільства визначають спрямованість цілей бюджетної політики держави на досягнення визнаних загальнолюдських цінностей і європейських стандартів якості життя, що є першоосновою розроблення дієвої стратегії, яка ґрунтується на кількісних і якісних індикаторах стану фінансової системи. Тому важливою умовою суспільного розвитку і соціальних перетворень є ефективність забезпечення фінансової безпеки держави, яка залежить від багатьох індикаторів: нормованих показників банківської безпеки, безпеки небанківського фінансового ринку, боргової безпеки, бюджетної безпеки, валютної безпеки, грошово-кредитної безпеки.

Провідна роль фінансової безпеки як чинника соціально-економічного розвитку обумовлює актуальність досліджень теоретико-методологічних підходів до її тлумачення і оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню складових фінансової безпеки та методів попередження та запобігання потенційним загрозам присвячені праці О. Барановського, О. Белова, В. Гейця та ін., проблемам забезпечення фінансової безпеки – Н. Архирейської, О. Власюк, А. Сухорукова, Г. Оперенко та ін. Але роль і місце бюджетної політики в системі фінансової безпеки визначено вітчизняними науковцями не в повній мірі. Необхідність ефективного регулювання відносин щодо формування, розподілу та використання бюджетних коштів, що спрямовуються на забезпечення фінансової безпеки, вимагає вирішення багатьох проблем теоретичного і прикладного характеру.

Метою статті є висвітлення теоретико-методичних підходів до визначення та оцінювання фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека закладає економічне підґрунтя для національної безпеки, чим пояснюється значна увага вітчизняних науковців до пов'язаних із нею питань.

Поняття “безпека” почало досліджуватися і використовуватися наприкінці ХХ ст. Безпека визначається як фізичне виживання держави, захист і збереження її суверенітету, територіальної цілісності, здатність адекватно реагувати на будь-які реальні і потенційні зовнішні загрози [1, с. 35]. Економічна безпека є складною багатовекторною категорією, яка визначає загальну мету, стратегічні пріоритети й критерії оцінки стану економічного розвитку держави. Отже, економічна безпека формує своєрідний каркас національної безпеки, без якого держава не здатна вирішувати завдання захисту основних національних інтересів [2, с. 8].

Слід зауважити, що економічна безпека як один із інтегральних видів безпеки в цілому складається із низки підсистем, серед яких важливе місце належить фінансовій безпеці. Заслуговує на увагу думка, що “економічна безпека як системне поняття має складну внутрішню структуру, що включає наступні елементи: бюджетну, боргову, зовнішньоекономічну, валютно-грошову, фінансово-кредитну, податкову, структурно-виробничу, господарсько-правову, інвестиційну, оборонно-економічну, продовольчу, енергетично-паливну безпеку тощо” [3, с. 16]. Без забезпечення фінансової безпеки неможливо в належний спосіб реалізувати окремі елементи економічної безпеки. Оскільки в межах кожного з цих елементів можна виокремити підсистеми, то з погляду нашого дослідження фінансову безпеку будемо трактувати як підсистему економічної безпеки, до складу якої входить бюджетна безпека, що реалізується через бюджетну політику держави і завдяки якій досягається безпечний стан існування фінансового

сектору. Фінансова безпека передбачає систему зв'язків між певними об'єктами, які, в свою чергу, утворюють підсистеми з власною структурою та здатністю до виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важкопрогнозованих чинників.

Оскільки поняття “фінансова безпека” використовується в Україні порівняно недавно і передусім у зв'язку із загрозами стабільності національної фінансової системи, важливе значення має всебічне осмислення його сутності. В. Варналій зауважує, що фінансова безпека держави є явищем, стан якого динамічно змінюється, тому потрібно здійснювати ретельний моніторинг фінансової системи, а також вивчати проблеми, що виникають під впливом реформування національної економіки, регіоналізації і глобалізації світової економіки, інтернаціоналізації фінансових потоків тощо [4, с. 123].

При дослідженні питання фінансової безпеки в сучасних умовах вкрай важливим є визначення методологічних підходів до аналізу її сутності. Як складний феномен, фінансова безпека має низку аспектів, які можна групувати за наявністю взаємозв'язків та відмінними ознаками. У досить великій кількості наукових публікацій фінансова безпека розглядається в контексті забезпечення рівноваги і визначається як певний стан системи чи сфери, в якій використовується певний ресурс, що забезпечує позитивну динаміку фінансової сфери. Фінансова безпека також визначається як захищеність держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, який гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань [5, с. 12]. Акцент в такому підході до визначення фінансової безпеки зроблено на наявності її тісного зв'язку з фінансово-кредитною, грошово-кредитною, банківською, валютною та іншими сферами.

Більшістю авторів фінансова безпека трактується як певний стан рівноваги фінансової, валютної, банківської, податкової, бюджетної, грошово-кредитної систем. Досить поширеним є визначення фінансової безпеки з позицій ресурсно-функціонального підходу – як захищеності фінансових інтересів усіх учасників розширеного відтворення. І. Бланк вважає, що фінансова безпека – це кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки сталого розвитку в поточному та перспективному періоді [6, с. 571].

Слід наголосити, що забезпечення фінансової безпеки передбачає тісну взаємодію між взаємозалежними закладами та інституціями, яка реалізується за допомогою комплексних заходів за участі останніх. Мета такої колективної діяльності – змусити органи державного управління прагнути до збалансованості інтересів усіх учасників фінансових відносин.

З позицій досягнення стабільності у фінансовій системі фінансова безпека передусім розглядається в дослідженнях діяльності з управління ризиками й захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз для забезпечення стабільного розвитку в поточній та стратегічній перспективі [7, с. 84]. В. Геєць також визначив фінансову безпеку як стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків [8, с. 24].

В умовах глобалізації особливого значення набуває нормативно-правовий елемент фінансової безпеки, адже поза правом публічна фінансова діяльність взагалі неможлива. Згідно із нормативно-правовою базою діють відповідні органи влади і працює безпекова “інфраструктура” [9, с. 176].

Г. Оперенко вважає, що фінансова безпека визначається конкретними показниками її функціонування, головними з яких є розмір внутрішнього та зовнішнього боргу, рівень інфляції, стійкість національної валюти, сальдо платіжного балансу, рівень бюджетних надходжень та ін. [10, с. 34].

Наявність різних підходів до трактування фінансової безпеки підтверджує багатогранність сутності цього поняття, взаємозалежність і складність його елементів. Для більш детального визначення її змісту вважаємо за доцільне розглянути визначені

дослідниками складові фінансової безпеки, які є її функціональними характеристиками (таблиця). В Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року [11] зазначено, що до складу фінансової безпеки входять банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, торгова безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека та бюджетна безпека. Стосовно визначення складових фінансової безпеки розгорнулася активна полеміка і в науковій сфері, де кожен із дослідників формує своє бачення. Вони вказують на присутність в її складі від трьох до десяти складових. Найменшу кількість складових фінансової безпеки визначають О. Белов [13] та І. Сухоруков, О. Ладюк [16, с. 16]: бюджетну, податкову та грошово-кредитну.

Таблиця

Матриця підходів до визначення складових фінансової безпеки

Складова фінансової безпеки	Автор										
	Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України . [11]	Барановський О. [12, с.28]	Белов О. В. [13]	Деркач О. М. [14]	Обрусна С. Ю., Обрусна С. Ю., Чубань В. С. [15, с. 101]	Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. [16, с. 16]	Мазаракі А. А. [17, с. 17]	Гурьянова Л. С., Непомнящий В. В. [18, с. 234]	Архрейська Н. В. [19, с. 921]	Полік І. І. Гончаров Ю. В. [20, с. 15]	Разом
Бюджетна безпека	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Податкова безпека					+	+					2
Боргова безпека	+	+	+	+	+		+	+	+	+	9
Банківська безпека	+	+		+	+			+	+	+	7
Інвестиційна безпека		+		+	+			+			4
Валютна безпека	+	+	+	+	+		+	+	+	+	9
Грошово-кредитна безпека	+	+	+	+		+	+		+	+	8
Безпека небанківського фінансового ринку	+								+	+	3
Безпека фондового ринку		+		+			+	+			4
Безпека страхового ринку		+		+				+	+		4
Інфляційна безпека		+						+			2
Інші (розрахункова, митно-тарифна, безпека системи ціноутворення)		+									1

Джерело: систематизовано авторкою

Однак ми не можемо повною мірою погодитися з такою думкою щодо виділення

складових фінансової безпеки, оскільки вважаємо, що, наприклад, інвестиційна та інфляційна складові можуть бути включені до грошово-кредитної безпеки, тому виділяти їх окремо немає сенсу. Досить ґрунтовним є бачення Н. Архирейської, яка при структуризації складових фінансової безпеки визначає грошово-кредитну, валютну і банківську безпеку як складові безпеки грошово-кредитного сектору. В складі безпеки небанківського фінансового сектору авторка бачить безпеку страхового ринку і фінансових послуг. На її переконання, податкова і митна складова входять до бюджетної безпеки, яка разом із борговою безпекою складає безпеку бюджетного сектору.

Результати проведеного аналізу наукових публікацій стосовно визначення складових фінансової безпеки свідчать, що найбільша кількість дослідників виділяють у складі фінансової безпеки саме бюджетну безпеку, яка визначає стратегічний пріоритет державної політики у сфері фінансів і формує платоспроможність держави. Отже, фінансова безпека має неабиякий вплив на досягнення безпеки у державному фінансовому секторі, гарантує самостійність держави, її стабільне і тривале формування розвитку. Головна її мета – формування довіри до України, спрямування її світових позицій на користь її політичним та економічним інтересам, а також на зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності. Ключове завдання – формування позитивного іміджу України як європейської, демократичної, конкурентоздатної держави зі сприятливим бізнес-кліматом і унікальним місцем у світовому розподілі праці [21].

Наведені наукові підходи до визначення складових фінансової безпеки свідчать, що дослідження питань фінансової безпеки та її структури набуває поширення. Це зумовлено частими кризовими явищами та невизначеністю, а іноді й реактивністю змін, що відбуваються в суспільстві. В умовах перехідних і трансформаційних процесів, які тривають в Україні, управління змінами як інструмент економічного розвитку потребує методологічної адаптації до кожної галузі.

Нагадаємо, що за сутністю і змістом фінансова безпека є складним багаторівневим динамічним процесом і складається з низки підсистем, кожна з яких має власні структуру і логіку розвитку. Порушення пропорцій і зв'язків між окремими складовими фінансової безпеки веде до дестабілізації останньої і є сигналом про її перехід від безпечного стану до загрозливого.

Вважаємо за необхідне зупинитися на визначенні сутності та природи бюджетної безпеки, а також її місця у фінансовій безпеці. Дослідження з цієї проблематики спрямовані на розкриття тих політичних, організаційних та економічних аспектів бюджетної безпеки, які впливають на фінансову стійкість держави.

Слід вказати на відсутність однозначності в трактуванні економічної природи та змісту основних характеристик бюджетної безпеки. Бюджетна безпека держави, яка виступає складовою фінансової безпеки, розглядається як особливий стан платоспроможності держави, що збалансовує доходи і видатки бюджету держави, забезпечує використання фінансових ресурсів бюджетної системи більш ефективно для виконання функцій державної влади (державне управління, міжнародна діяльність; фінансування таких галузей, як наука, освіта, культура й охорона здоров'я; підтримання національної безпеки та оборони, регулювання інвестиційної політики) для збереження фінансової стійкості бюджетної системи до загроз, які впливають на неї [22, с. 5]. Повнота вирішення завдань в усіх сферах національного господарства визначається платоспроможністю держави і фінансовим забезпеченням суб'єктів – учасників процесу виробництва, розподілу і споживання. Саме в цьому аспекті визначається пріоритетна роль бюджету і його ефективність.

Що стосується зв'язку фінансової безпеки з реалізацією ефективної бюджетної політики, то, на думку О. Колісника, бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави виступає своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу [23 с. 1]. В. Дем'янишин вказує, що формування бюджетної політики перебуває в тісному взаємозв'язку з усіма видами економічної політики держави (зовнішній взаємозв'язок) та з усіма внутрішніми структурними елементами (внутрішній взаємозв'язок) [24, с. 176]. М. Петричко підкреслює, що бюджетна безпека держави є складовою фінансової безпеки, яка спрямована на забезпечення стійкості до фінансових шоків і дисбалансів у фінансовій системі в цілому [25, с. 143]. В. Загарій зазначає, що проведення виваженої політики

в бюджетному секторі забезпечується завдяки прийнятим концепціям, стратегіям, програмам у економічній, фінансовій, політичній, соціальній, інформаційній сферах. Сама ж політика в кінцевому підсумку визначає стан фінансової системи держави, який можна розглядати також як окрему підсистему фінансової безпеки держави [26].

Фінансова безпека в бюджетній системі визначається необхідністю виконання державою не лише економічних, а й соціальних, політичних, екологічних та інших функцій, необхідних для збереження цілісності та стійкого розвитку країни в цілому. Об'єктами фінансової безпеки виступають: бюджетна система, бюджетний потенціал, бюджет, державні фінанси, бюджетна політика, бюджетний процес [27, с. 28]. Такий підхід дозволяє окреслити сутність поняття “фінансова безпека” через визначення різних її функцій.

О. Богма визначає фінансову безпеку як стан стійкості фінансової системи країни та її стабільної захищеності від загроз, який характеризується забезпеченням її платоспроможності та досягається за допомогою реалізації стратегічних пріоритетів бюджетної політики, які формують умови для стабільного фінансового розвитку країни [28, с. 86].

Отже, “фінансова безпека” є категорією, складові якої можуть бути предметом окремого дослідження і аналізу.

Ще одним критерієм визначення фінансової безпеки можуть виступати завдання бюджетної політики, які забезпечують стійкість бюджетної системи. Що стосується завдань бюджетної політики, то фінансова безпека має реалізовуватися в них як здатність бюджетної системи та її об'єктів протистояти внутрішнім і зовнішнім чинникам, які порушують її рівноважний стан. Отже, проведення ефективної бюджетної політики вливатиме на підвищення рівня бюджетної безпеки, що забезпечить рівновагу в бюджетній системі, а відтак приведе до зростання рівня фінансової безпеки. Звідси слідує, що фінансова безпека відіграє інтегральну роль, визначаючи здатність суб'єктів економіки зберігати нормальні фінансові стосунки і протистояти різним видам загроз. Проведення виваженої політики щодо фінансової безпеки забезпечується завдяки прийняттю концепцій, стратегій, програм у економічній, фінансовій, політичній, соціальній, інформаційній сферах. Сама ж політика в кінцевому підсумку визначає стан фінансової системи держави, який можна розглядати також як окрему підсистему фінансової безпеки держави [26].

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що фінансова безпека – це важлива складова економічної безпеки та стратегічний пріоритет державної політики у сфері фінансових потоків, яка створює умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи. Зважаючи на це фінансову безпеку держави можна визначити як стан стійкості та стабільної захищеності від загроз у бюджетній сфері, який характеризується забезпеченням платоспроможності держави і високим рівнем бюджетної, боргової, банківської, валютної, грошово-кредитної безпеки та досягається за допомогою реалізації ефективної бюджетної політики.

Основою системи забезпечення фінансової безпеки держави має бути певна стратегія, що враховує кількісні та якісні індикатори стану фінансового сектору економіки. Ці індикатори мають високу чутливість і мінливість, а відтак велику сигнальну здатність попереджати про можливі небезпеки у зв'язку зі зміною макроекономічної ситуації.

Для моніторингу загроз фінансовій безпеці країни необхідно використовувати широке коло аналітичних індикаторів, що характеризують різні аспекти соціально-економічного розвитку країни. Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 2013 року [11] передбачено формування сукупності 32 індикаторів, їх нормування, а також обчислення рівнів 6 субіндексів та інтегрального показника фінансової безпеки.

Індикатори фінансової безпеки, наведені у вищезгаданому документі, належать до 3 основних видів: індикатори-стимулятори (тип С); індикатори-дестимулятори (тип В); індикатори змішаної дії (тип А).

Нормування індикаторів-стимуляторів пропонується здійснювати за формулами:

$$y_{ij} = \begin{cases} 0,2 \exp \frac{x_{ij} - x_{\text{крит}}^L}{n_i}, \text{ якщо } x_{ij} < 0 \text{ або } x_{ij} < x_{\text{крит}}^L \\ 0,2 \frac{x_{ij}}{x_{\text{крит}}^L}, \text{ якщо } 0 < x_{ij} < x_{\text{крит}}^L \\ 0,2 + 0,2 \frac{x_{ij} - x_{\text{крит}}^L}{x_{\text{небезп}}^L - x_{\text{крит}}^L}, \text{ якщо } x_{\text{крит}}^L \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}}^L \\ 0,4 + 0,2 \frac{x_{ij} - x_{\text{небезп}}^L}{x_{\text{нездв}}^L - x_{\text{небезп}}^L}, \text{ якщо } x_{\text{небезп}}^L \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}}^L \\ 0,6 + 0,2 \frac{x_{ij} - x_{\text{нездв}}^L}{x_{\text{здв}}^L - x_{\text{нездв}}^L}, \text{ якщо } x_{\text{нездв}}^L \leq x_{ij} < x_{\text{здв}}^L \\ 0,8 + 0,2 \frac{x_{ij} - x_{\text{здв}}^L}{x_{\text{опт}}^L - x_{\text{здв}}^L}, \text{ якщо } x_{\text{здв}}^L \leq x_{ij} < x_{\text{опт}}^L \\ 1, \text{ якщо } x_{\text{опт}}^L \leq x_{ij} \end{cases}$$

Нормування індикаторів-дестимуляторів (тип В) пропонується реалізувати за формулами:

$$y_{ij} = \begin{cases} 0,2 \frac{x_{\text{крит}}^R}{x_{ij}}, \text{ якщо } x_{ij} \geq x_{\text{крит}}^R \\ 0,2 + 0,2 \frac{x_{\text{крит}}^R - x_{ij}}{x_{\text{крит}}^R - x_{\text{небезп}}^R}, \text{ якщо } x_{\text{небезп}}^R \leq x_{ij} < x_{\text{крит}}^R \\ 0,4 + 0,2 \frac{x_{\text{небезп}}^R - x_{ij}}{x_{\text{небезп}}^R - x_{\text{нездв}}^R}, \text{ якщо } x_{\text{нездв}}^R \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}}^R \\ 0,6 + 0,2 \frac{x_{\text{нездв}}^R - x_{ij}}{x_{\text{нездв}}^R - x_{\text{здв}}^R}, \text{ якщо } x_{\text{здв}}^R \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}}^R \\ 0,8 + 0,2 \frac{x_{\text{здв}}^R - x_{ij}}{x_{\text{здв}}^R - x_{\text{опт}}^R}, \text{ якщо } x_{\text{опт}}^R \leq x_{ij} < x_{\text{здв}}^R \\ 1, \text{ якщо } x_{ij} < x_{\text{опт}}^R \end{cases}$$

При нормуванні індикаторів типу А рекомендується присвоювати їм нормоване значення 1:

$$y_{ij} = 1, \text{ якщо } x_{\text{опт}}^L < x_{ij} < x_{\text{опт}}^R.$$

Для кожного індикатора складових стану економічної безпеки України розроблені характеристичні значення, які визначають рівень економічної безпеки в діапазоні від 0 до 1: абсолютно небезпечний (0); критичний (0,2–0,4); небезпечний (0,4–0,6); незадовільний (0,6–0,8); задовільний (0,8–1,0); оптимальний (1).

В результаті нормування індикаторів економічної безпеки України робимо висновок про скорочення інтегрального показника фінансової безпеки. У 2016–2018 роках його значення складало від 0,458 до 0,479, що відповідало небезпечному рівню. Отримані результати відображено на рисунку.

Рис. Індикатори економічної безпеки України

Джерело: розраховано авторкою за даними [29]

На наш погляд, порогові значення індикаторів фінансової безпеки держави можна розглядати як граничні величини, недотримання або відхилення від яких свідчить про істотне зростання загроз для нормального функціонування і розвитку фінансової системи, а відтак для захисту національних інтересів держави.

Висновки. Аналіз теоретичних аспектів визначення поняття “фінансова безпека” свідчить про необхідність науково обґрунтованого уточнення сутності цього поняття з врахуванням змін глобалізаційного простору, які чинять вплив на розвиток економіки всього світу, що вимагає підвищеної уваги до забезпечення стану безпеки. Запропоновано авторське визначення фінансової безпеки держави як стану стійкості та стабільної захищеності від загроз у бюджетній сфері, який характеризується забезпеченням платоспроможності держави і високим рівнем бюджетної, боргової, банківської, валютної, грошово-кредитної безпеки та досягається за допомогою реалізації ефективної бюджетної політики.

Обґрунтовано, що теоретико-методичний інструментарій оцінювання фінансової безпеки має визначатись на основі певної стратегії, що враховує кількісні та якісні індикатори стану фінансового сектору економіки. Оцінювання фінансової безпеки проведено на основі “Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”, які передбачають формування сукупності 32 індикаторів, їх нормування, обчислення рівнів 6 субіндексів та інтегрального показника фінансової безпеки. Виконані розрахунки свідчать про низький рівень інтегрального показника фінансової безпеки України, що підтверджує необхідність формування і реалізації комплексу політичних заходів, спрямованих її підтримку.

Список використаних джерел

1. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 34–39.
2. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: моногр. К.: НІСД, 2014. 432 с.
3. Дослідницькі роботи та аналітичні матеріали, підготовлені в період роботи VIII сесії Верховної Ради України. К., 1998. 98 с.
4. Економічна безпека: навч. посіб. / За ред. З. С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.
5. Сухоруков А. І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України. К.: НІПМБ, 2004.

- 117 с.
6. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия: учеб. К.: Эльга, 2009. 776 с.
 7. Архирейська Н. В. Основні напрямки забезпечення фінансової безпеки України // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. 2012. № 1. С. 83–87.
 8. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України // Ін-т екон. прогнозування; кер. проекту В. М. Геєць. К.: Логос, 1999. 56 с.
 9. Криницький І. Є. Політико-правові акти в регулюванні фінансової безпеки (публічно-правовий аспект) // Фінансова безпека України на сучасному етапі: Матер. III Міжнар. наук.-практ. Інтернет конф. (м. Ірпінь, 28 листопада 2017 року). Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. С. 176–179.
 10. Оперенко Г. М. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової безпеки України // Євроатлантикінформ. 2006. № 1. С. 34–36.
 11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
 12. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): моногр. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
 13. Белов О. В. Удосконалення аналізу динаміки показників фінансової безпеки держави // Актуальні питання безпеки фінансової системи держави: Матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет конф. (м. Харків, 21 лютого 2014 р.). Харків, 2014. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/17_belov.pdf
 14. Деркач О. М. Науково-методичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави // Офіційний сайт наукової бібліотеки Української академії банківської справи. URL: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/1_32_2012/32_02_03
 15. Обрусна С. Ю., Обрусна С. Ю., Чубань В. С. Організаційно-правові аспекти фінансової безпеки України // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 5. С. 99–103.
 16. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: навч. посіб. К.: Центр учб. літ., 2007. 189 с.
 17. Мазаракі А. А., Корольчук О. П., Мельник Т. М. та ін. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: моногр. // За заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 718 с.
 18. Гурьянова Л. С., Непомнящий В. В. Концептуальне підходи к моделированию финансовой безопасности государства // Проблемы економіки. 2012. № 4. С. 232–236.
 19. Архирейська Н. В. Методологічні засади фінансової безпеки держави // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2015. Вип. 8. С. 919–922.
 20. Подік І. І., Гончаров Ю. В. Податкова складова економічної безпеки України: моногр. К.: Інтерсервіс, 2017. 210 с.
 21. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
 22. Варналій З. С., Дацюк І. О. Економічна безпека держави та суб’єктів господарювання // Економіка і регіон. 2017. № 6(67). С. 5–11.
 23. Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Тернопільський національний економічний університет, 2009. 22 с.
 24. Дем’янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
 25. Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення // Економічний простір. 2015. № 97. С. 140–148.
 26. Загарій В. П. Ключові характеристики фінансової безпеки як системи // Ефективна економіка. 2014. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_28
 27. Богма О. С. Особливості статичного та динамічного характеру категорії “бюджетна безпека” // Агросвіт. 2017. № 5. С. 27–30.
 28. Заїчко І. В. Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Чернігів, 2020. 265 с.
 29. Звітність / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

References

1. Nashynets-Naumova A. (2017). Kontseptualni pidkhody shchodo zabezpechennia natsionalnoi bezpeky: informatsiino-pravovi ta instytutsiini zasady [Conceptual approaches to the national security: the information, legal and institutional framework]. *Pidpriyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 1, 34–39 [in Ukrainian].
2. Vlasiuk O. S. (2014). Aktualni problemy finansovoi bezpeky Ukrainy v umovakh postkryzovoi transformatsii [Vital problems of the financial security in Ukraine in the conditions of post-crisis transformation]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
3. Doslidnytski roboty ta analitychni materialy, pidhotovleni v period roboty VIII sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy [Research works and analytical material prepared in time of the 8th session of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv, 1998 [in Ukrainian].
4. Varnalii Z. S. (2009). Ekonomichna bezpeka [The economic security]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Sukhorukov A. I. (2004). Suchasni problemy finansovoi bezpeky Ukrainy [Current problems of the financial security in Ukraine]. Kyiv: National Institute for International Security Problems [in Ukrainian].
6. Blank I. A. (2009). Upravlenie finansovoy bezopasnostyu predpriyatiya [Management of financial security of business enterprise]. Kiev: Elga [in Russian].
7. Arkhireiska N. V. (2012). Osnovni napriamky zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Principal dimensions of the financial security in Ukraine]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Series: Ekonomika – Bulletin of Academy of Custom Service of Ukraine. Series: Economics*, 1, 83–87 [in Ukrainian].
8. Heiets V. M. (1999). Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The concept of economic security of Ukraine]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
9. Krynytskyi I. Ye. (2017). Polityko-pravovi akty v rehuliuванні finansovoi bezpeky (publichno-pravovyi aspekt) [Political and legal acts in the regulation of financial security (the public and legal aspect)]. *Proceedings from: III Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet konferentsiia “Finansova bezpeka Ukrainy na suchasnomu etapi” [the 3rd International Scientific and Practical Conference “Financial security of Ukraine at the present stage”]*. (pp. 176–179). Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine [in Ukrainian].
10. Operenko H. M. (2006). Problemy ta perspektyvy zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Problems and prospects of the financial security in Ukraine] *Yevroatlantykinform – Euroatlanticinform*, 1, 34–36 [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvytku i torhivli Ukrainy 29.10.2013 r. No 1277 [Approval of the Methodic Recommendations on Calculating the Level of Economic Security in Ukraine: Directive of the Ukrainian Ministry for Economic Development and Trade from 29.10.2013 No 1277]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> [in Ukrainian].
12. Baranovskiy O. I. (2004). Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [The financial security in Ukraine (the assessment methodology and implementation mechanisms)]. Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
13. Bielov O. V. (2014). Udoskonalennia analizu dynamiky pokaznykiv finansovoi bezpeky derzhavy [Improving analyses of the dynamics of financial security indicators]. *Proceedings from: Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet konferentsiia “Aktualni pytannia bezpeky finansovoi systemy derzhavy” [International Scientific and Practical Conference “Vital issues of security of the financial system of state]*. Kharkiv. Retrieved from http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/17_belov.pdf [in Ukrainian].
14. Derkach O. M. Naukovo-metodychnyi pidkhid do kompleksnoi otsinky finansovoi bezpeky derzhavy [A theoretical and methodical approach to the comprehensive assessment of the financial security of the state]. *Ofitsiynyi sait naukovoï biblioteky Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy [The official website of the scientific library of the Ukrainian Academy of Banking]*. Retrieved from http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/1_32_2012/32_02_03 [in Ukrainian].
15. Obrusna S. Yu., Obrusna S. Yu., and Chuban V. S. (2019). Orhanizatsiino-pravovi aspekty finansovoi bezpeky Ukrainy [Procedural and institutional aspects of financial security in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Actual Problems of Native Jurisprudence*, 5, 99–103 [in Ukrainian].

16. Sukhorukov A. I., and Ladiuk O. D. (2007). Finansova bezpeka derzhavy [The financial security of the state]. Kyiv: Center for educational literature [in Ukrainian].
17. Mazaraki A. A., Korolchuk O. P., Melnyk T. M., et al. (2010). Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vykykiv [The economic security in Ukraine on the conditions of globalization challenges]. A. A. Mazaraki (Ed.). Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
18. Guryanova L. S., and Nepomnyaschii V. V. (2012). Kontseptualne podhodyi k modelirovaniyu finansovoy bezopasnosti gosudarstva [Conceptual approaches to modelling of the financial security of the state]. Problemy ekonomiky – Problems of Economy, 4, 232–236 [in Ukrainian].
19. Arkhireiska N. V. (2015). Metodolohichni zasady finansovoi bezpeky derzhavy [Methodological foundations of the financial security of the state]. Naukovi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, 8, 919–922 [in Ukrainian].
20. Podik I. I., and Honcharov Yu. V. (2017). Podatkova skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The tax component of the economic security of Ukraine]. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].
21. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Stratehiiu staloho rozvytku “Ukraina – 2020” [The Decree of the President of Ukraine on the Strategy of Sustainable Development “Ukraine – 2020”]. Retrieved from <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
22. Varnalii Z. S., and Datsiuk I. O. (2017). Ekonomichna bezpeka derzhavy ta subiektiv hospodariuvannia [The economic security of the state and business entities]. Ekonomika i rehion – Economy and Region, 6(67), 5–11 [in Ukrainian].
23. Kolisnyk O. Ya. (2009). Biudzhethna bezpeka u zabezpechenni stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy [The budget security in implementing the strategy for socio-economic development of the state]. Abstract of PhD thesis. Ternopil National Economic University [in Ukrainian].
24. Demianyshyn V. H. (2008). Teoretychna kontseptualizatsiia i praktychna realizatsiia biudzhethnoi doktryny Ukrainy [Theoretical conceptualization and practical implementation of the budget doctrine of Ukraine]. Ternopil National Economic University [in Ukrainian].
25. Petrychko M. M. (2015). Otsinka rivnia biudzhethnoi bezpeky Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia [An assessment of the level of budgetary security in Ukraine: problems and solutions]. Ekonomichnyi prostir – Economic Space, 97, 140–148 [in Ukrainian].
26. Zaharii V. P. (2014). Kliuchovi kharakterystyky finansovoi bezpeky yak systemy [Key characteristics of the financial security as a system]. Efektyvna ekonomika – Effective Economy, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_28 [in Ukrainian].
27. Bogma O. S. (2017). Osoblyvosti statychnoho ta dynamichnoho kharakteru katehorii “biudzhethna bezpeka” [Features of static and dynamic character of the category of “budgetary security”]. Ahrosvit – Agro-World, 5, 27–30 [in Ukrainian].
28. Zaichko I. V. (2020). Biudzhethna polityka v systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky [The budget policy in the financial security system]. PhD thesis. Chernihiv [in Ukrainian].
29. Zvitnist / Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy [Reports of the State Treasury Service of Ukraine]. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Заїчко І. В. Теоретико-методичні підходи до визначення та оцінювання фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічних трансформацій. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. №4. С. 86-96. doi: 10.31767/nasoa.4-2020.10.